

Layihələrin hazırlanması mərhələləri və burada şagirdlərin rolu

Aygün Əzizova

Bakı şəhəri 251 saylı məktəbin direktoru,
əməkdar müəllim.

E-mail: idareedici251@gmail.com

Rəyçilər: ped.ü.f.d., dos. S.S. Həmidov,
tex.e.ü.f.d., dos. Ç.M. Həmzəyev

Açar sözlər: layihə, layihənin tətbiqi, layihənin mərhələləri, layihənin hazırlanmasında şagirdin rolu

Ключевые слова: проект, реализация проекта, этапы проекта, роль учащихся в подготовке проекта

Key words: project, project implementation, project phases, student role in project preparation

Layihənin hazırlanmasının bütün mərhələlərində şagird özü seçir və qərar qəbul edir. Unutmaq olmaz ki, şagirdə seçim imkanının verilməsi tək-cə motivasiya faktoru deyil, bu həm də onlarda iştirakçılıq hissini formalaşdırır. Ona görə də seçim şagirdin beynində öz üzərinə məsuliyyət hissi götürmək kimi başa düşülməlidir. Bu zaman şagird insanlarla münasibətlər sistemini qurur. Bununla da şagird komandanın tərkibində müəyyən rol oynamış olur, lakin söhbət ondan gedir ki, müəllimlə qarşılıqlı əlaqə qurmaq daha bir rolundakı mövqeni mənimsəməyə kömək edir. Şagird məktəbdə əldə etdiyi informasiya ilə kifayətlənə bilmir. Bu səbəbdən o, məktəbdənkənar informasiya mənbələri axtarmaq məcburiyyətində qalır və beləliklə, yeni insanlarla qarşılıqlı əlaqəyə girməli olur. Həkim, kitabxanaçı və digər həmyaşıdlarını buna misal göstərmək olar.

Şagird qiymətləndirir. Layihə yerinə yetirilərkən hər bir mərhələdə müxtəlif qiymətləndirmə obyektləri meydana çıxır. Şagirdlər layihə üçün əhəmiyyəti olan, realist ideyalara malik “yad” informasiyalara qiymət verirlər. Proses zamanı şagird həm də öz fəaliyyətinin məhsuluna qiymət verir. Müəllim ilk növbədə ona nail olmalıdır ki, şagird həm özünü, həm də başqalarını görülən işə adekvat olaraq qiymətləndirsin. Bundan ötrü onlara imkan verilməlidir ki, düşünsünlər: layihədə iştirak onlara nə verib, qazandıqları nailiyyətlərin məcmusu nədən ibarətdir və nəyə nail olmaq onlara müyəssər olmamışdır (dərək etməmək, informasiyanın natamamlığı, öz imkanlarını qeyri-adekvat təsəvvür etmək və s.). Deməli, şagird həm öz işində, həm də başqasının fəaliyyətində müsbət və mənfi tərəfləri görüb ayıra bilirsə, bu, fəaliyyətə qiymət vermək üçün imkan yaranır. Layihələr qazanılan nailiyyət baxımından fərqli ola bilər. Hətta ən az müvəffəqiyyət qazanmış layihə çox müsbət pedaqoji əhəmiyyətə malikdir.

Layihənin yerinə yetirilməsi ilə bağlı bütün fəaliyyətin geniş analizi, müvəffəqiyyətsizliyin obyektiv və subyektiv səbəblərini aşkarlamaq, fəaliyyətin gözlənilməz nəticələrini üzə çıxarmaq, səhvləri başa düşmək - bütün bunlar gələcək iş üçün motivasiyanı gücləndirir. Deyək ki, əgər düzgün seçilməmiş informasiya müvəffəqiyyətsizliyə səbəb olubsa, prosesin analizi yeni biliklərə maraq oyadır. Oxşar reflekslər imkan verir ki, özünü və proses zamanı səni əhatə edənləri mikro və makro solumda qiymətləndirməyə imkan olsun.

Hər bir təlim metodu kimi layihələr metodu da ümumi bacarıqlar və vərdislər formalaşdırır. Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir:

Reflektiv bacarıqlar:

- həll edilməsi üçün lazımı qədər biliklərin olmadığı tapşırığı başa düşmək;
- “qarşıya qoyulmuş tapşırığı yerinə yetirmək üçün nəyi bilmək lazımdır?” sualına cavab vermək bacarığı.

Axtarış — tədqiqat bacarıqları:

- müstəqil şəkildə ideyalar istehsal etmək bacarığı, yəni müxtəlif elm sahələrindən biliklərdən istifadə etməklə fəaliyyət üsulları kəşf etmək;
- informasiya məkanında çatışmayan informasiyanı əldə etmək bacarığı;
- lazım olan informasiyanı ekspertdən (müəllim, konsultant və ya mütəxəssisdən) ala bilmək bacarığı;

- problemi həll etmək üçün bir neçə variantdan istifadə etmək bacarığı;

- fərziyyələr irəli sürmək bacarığı;
- səbəb-nəticə əlaqələrini qurmaq bacarığı.

Əməkdaşlıq etmək üzrə bacarıq və vərdislər:

- kollektiv planlaşdırmaq vərdisləri;
- öz partnyoru ilə qarşılıqlı işləmək bacarığı;
- ümumi məsələlərin həlli prosesində qrup daxilində qarşılıqlı kömək etməyi bacarmaq;
- öz partnyoru ilə işgüzar dildə danışmaq bacarığı;
- iş zamanı digər iştirakçıların səhvlərini tapmaq və düzəltmək bacarığı.

Menecer bacarıq və vərdisləri:

- prosesi layihələndirmək bacarığı;
- fəaliyyət, zaman və resursları planlaşdırmaq bacarığı;
- qərar qəbul etmək və bu qərarın nəticələrini proqnozlaşdırmaq bacarığı;
- şəxsi fəaliyyətini (fəaliyyətin gedişini və aralıq nəticələrini) analiz etmək bacarığı;

Kommunikativ bacarıqlar:

- böyüklərlə təlim fəaliyyətini qabaqcadan planlaşdırmaq (onlarla dialoqa girmək, suallar vermək və s.) bacarığı;
- diskussiya aparmaq bacarığı;
- öz fikri üzərində dayanmağı əsaslandırmaq bacarığı;
- kompromis tapmaq bacarığı;
- intervü və şifahi sual-cavablar hazırlamaq bacarığı və s.

Təqdimat etmə bacarıq və vərdisləri:

- monoloq nitqi söyləmək vərdişi;
- çıxış zamanı özünü inamlı aparmaq bacarığı;
- artistik bacarıqlar;
- çıxış zamanı müxtəlif əyani vasitələrdən istifadə etmək bacarığı;
- planlaşdırılmamış suallara cavab vermək bacarığı və s.

Artıq biz layihə üzərində işləyərkən müəllimin və şagirdin rolunun nədən ibarət olduğunu izah etdik. İndi isə layihənin mərhələləri üzərində dayanaq. N.Y.Paxomova layihənin aşağıdakı mərhələlərini müəyyən edir[4]:

- I mərhələ — layihəyə köklənmək;
- II mərhələ — fəaliyyətin təşkili;
- III mərhələ — fəaliyyətin həyata keçməsi;
- IV mərhələ — nəticələrin təqdimatı.

Aşağıdakı cədvəl (cədvəl 1) vasitəsilə layihənin hər bir iştirakçısının hansı işlə məşğul olduğunu göstərmək olar [4].

Layihənin yerinə yetirilməsi prosesində müəllim və şagirdlərin aktivlik dərəcəsi müxtəlif etaplarda müxtəlifdir. Təlim proyektı ərzində şagirdlər müstəqil şəkildə fəaliyyət göstərir və bu müstəqillik heç də onların yaş səviyyəsindən asılı deyil. Məsələn burasındadır ki, layihənin yerinə yetirilməsi prosesində onların bacarıq və vərdişlərinin formalaşmasından asılıdır. Əgər bir neçə proyekt üzərində işləmiş olsalar, hətta ibtidai sinif şagirdləri yuxarı sinif şagirdlərinə nisbətən daha çox müstəqil ola bilərlər. Proses zamanı işin müvəffəqiyyətli alınması müəllimin hərəkətlərindən çox asılıdır. Xüsusilə ilkin və son etapların planlaşdırılması müəllimdən yüksək bacarıq tələb edir. İlkin mərhələdə təhlükə ondan ibarət ola bilər ki, layihə şagirdlərin müstəqil iş üzrə tapşırıqları yerinə yetirməsi ilə qarışdırıla bilsin.

Aydın məsələdir ki, layihə sistemli təlim prosesidir və onun müstəqil işlərdən fərqi də bundan ibarətdir. Sonuncu etap da mühüm rol oynayır, çünki bu mərhələdə şagirdlər görülmüş işləri müstəqil şəkildə ümumiləşdirməkdə çətinlik çəkirlər. Çətinlik onunla izah edilir ki, şagirdlər apardığı tədqiqat işindən növbəti mövzu üçün körpü qurmalıdırlar. Ola bilər ki, bu zaman gözlənilməz nəticələr çıxarmaq lazım gəlsin, belə olduqda bu işin öhdəsindən yalnız geniş təcrübəsi olan, yüksək elmi dünyagörüşlü, analitik təfəkkürə malik müəllim gələ bilər.

Cədvəl 1

Layihənin yerinə yetirilməsi zamanı müəllim və şagirdlərin təlim hərəkətləri

Müəllimlər	Şagirdlər
I etap- proyektə köklənmək	
Şagirdlərin yaş xüsusiyyətinə uyğun olaraq Formalaşdırır: 1) layihənin problemini; 2) süjet situasiyasını; 3)məqsəd və vəzifələri.	Həyata keçirir: 1) problemin şəxsən mənimsənilməsini; 2) situasiyaya adaptasiya olunmağı; 3) məqsəd və vəzifənin qəbulu, dəqiql.
II etap- fəaliyyətin təşkili	
Fəaliyyəti təşkil edir- təklif edir(lazım olanlarla təchiz edir, müstəqil iş üçün şərait yaradır). 4) qruplar yaratmaq; 5) qruplarda amplya yaratmaq; 6) layihənin tapşırığını yerinə yetirmək üçün fəaliyyəti planlaşdırmaq; 7)nəticələrin təqdim olunması	Həyata keçirir: 4)qruplara bölməyi; 5)qrupda rolları bölür; 6)işi planlaşdırır; 7)nəzərdə tutulan nəticələrin təqdimatı üzrə forma və üsulları seçir.
III etap- fəaliyyətin həyata keçirilməsi	
İştirak etmir, amma: 8)uşaqlara lazım olan məsləhəti verir; 9)müdaxilə etmədən nəzarət edir 10)ehtiyac olarsa, yeni biliklər verir; 11)nəticələrin qarşıda duran təqdimatını uşaqlarla məşq edir.	Aktiv və müstəqil şəkildə işləyirlər: 8)hər kəs öz amlyasına uyğun olaraq və birlikdə; 9)lazım gəlsə, məsləhətləşirlər; 10)çatışmayan bilikləri əldə edir; 11)nəticələrin təqdimatını hazırlayırlar.
IV etap- nəticələrin prezentasiyası	
Hesabat qəbul edir: 12)alınan nəticələri ümumiləşdirir; 13)təlimə yekun vurur; 14)bacarıqları.mükəllimə aparmaq, dinləmək,öz fikrini əsaslandırmaq, tolerantlıq qiymətləndirir. 15)tərbiyə probleminə diqqəti yönəldir, qrupda ümumi nəticəyə işləyir.	Nümayiş etdirir: 12)problemi, məqsəd və vəzifələri anl.q; 13)işi planlaşdırmaq və həy. keçirmək; 14)problemin həlli üçün üsulun tapılması; 15)nəticə və fəaliyyətin refleksiyası; 16)fəaliyyətin qarşılıqlı qiymətləndirməsini və onun nəticəsini aparır.

Layihənin elementlərinin öyrənilməsi zamanı müəllimin şagird fəaliyyətinə müdaxilə etmə səviyyəsi ikincilərdə spesifik bacarıqların formalaşma səviyyəsindən asılı olaraq müxtəlif ola bilər. Yalnız o layihəni ideal saymaq olar ki, onun problemi şagirdlər tərəfindən qaldırılsın. Bununla belə, bu o demək deyildir ki, müəllimin rolu heçə endirilməlidir. Müəllim yönəldici suallar vasitəsilə şagirdləri problemin qoyuluşuna doğru gətirib çıxarmalıdır. Təbi ki, şagirdlərdə kompetensiyaların yaşa görə formalaşma səviyyəsi psixoloji-pedaqoji nöqtədən nəzərdən ideal layihəni aşağı siniflər üçün əlçatan etmir. Bu yalnız 10-11-ci siniflərdə

mümkündür. Aşağı sinif şagirdləri isə müəllim tərəfindən qoyulmuş problemi dərk etdiklərini təsdiq edə bilirlər. Eyni zamanda onlar problemin həllinə nə üçün başladıklarının səbəbini izah etməlidirlər.

Belə ola bilər ki, 1-6 siniflərdə müəllim problemi şagirdlərin bilik səviyyəsinə uyğun olaraq ziddiyyətlər şəklində formalaşdırсын. Lakin bu zaman o heç vaxt texnologiyayı pozmamalı, yəni müəllim tərəfindən formalaşdırılmış texniki tapşırığın ardınca şagirdləri sürükləməməlidir. Səbəb çox sadədir: istənilən layihənin əsasını şagird üçün vacib olan problem təşkil edir. Məhz layihələr metodu da problem təlimlə sıx əlaqədədir.

Məqalənin aktuallığı. Müasir təhsil standartlarında müxtəlif yönümlü layihələrin hazırlanması və bu prosesə şagirdlərin cəlb olunması baxımından məqalə aktual hesab oluna bilər.

Məqalənin elmi yeniliyi. Məqalənin hazırlanmasında bir sıra ölkələrin qabaqcıl təcrübəsinə və elmi-tədqiqat nəticələrinə istinad olunmasını elmi yenilik hesab etmək olar.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və tətbiqi. Məqalədən pədaqoji yönümlü ali və orta ixtisas məktəblərinin və orta ümumtəhsil məktəblərinin müəllimləri, eləcə də tələbə və magistrantlar istifadə edə bilirlər.

Ədəbiyyat

1. Компьютерные телекоммуникации в школе: Пособие для учителя. М.: Институт средств обучения РАС, 1995.

2. Пахомова Н.Ю. Методика использования учебных проектов для изучения отдельной темы или крупного блока содержания. В сб. докладов научно-практической конференции «Глобальные телекоммуникации в образовании» 20 января 1996 г. М., 1996.

3. Пахомова Н. Ю. Метод учебного проекта в образовательном учреждении: Пособ. для учителей и студ. пед. вузов/Документ.html

А. Азизова

Роль школьников в подготовки этапов проектов

Резюме

В статье рассматриваются этапы подготовки проекта и роль учеников. Здесь обосновано значение проектов в формировании способностей учащихся.

A. Azizova

Stages of hectare of the projects and role of the pupils here

Summary